

צבא עממי

יהודה רוניצ'נקו

מה תפקידו של הצבא במדינה העברית הצעירה? — קודם כל, תפקידו כתפקיד כל צבא בעולם: להדוף אויב המתנכל למדינה מבחוץ, לשמור עליה מפני מהרסים מבית. רצה הגורל ותפקיד כפול זה נחתם בדם בימיה הראשונים של המדינה, הצבא עמד בפני פולשים ומפני מתנכלים מבפנים ויוכל לשניהם. ואמנם גם להבא לא נימלט משתי החזיתות האלה, והצבא העברי חייב להתחנך בנאמנות לשני התפקידים כאחד. כי הבגידה באחד מהם מסכנת את שלום המדינה ואף את עצם קיומה, אבל המסתפק בזה בלבד אינו אלא ממעט את דמותו של הצבא העברי, שר האומה הטיל על צבא ישראל תפקידים אשר שום צבא אחר לא ידע דוגמתם.

תפקיד ראשון במעלה לצבאנו הוא עצם היותו בית-יוצר להכרה ממלכתית, במשך מאות שנים קהו ונפסלו חושינו המדיניים. חינוך העם למשמעת לאומית וחברתית, לערבות הדדית, לקיום מצוות אורח, ידורש מאמצים גדולים לאורך ימים. הצבא הוא המסגרת היחידה בה נפגשים כל שכבות העם וחוגיו — בתנאים שווים, רק במסגרת זו האדם מועתק מסביבתו וניתן ראשו ורובו בענינים שאינם אישיים, עניני הכלל, גם גילו של חייל — אדם במיטב כוחו — מכשירו לקלוט דברים הקשים לקליטה בגיל אחר ובי תנאים אחרים. אכן ככל שהצבא עשוי לשמש כוד היתוך הממוג שכבות וחוגים שונים בעם, הרי כל מחיצה יתרה בצבא, שאין בה הכרח צבאי אך תפריע את רגש האחדות והאחזה החיילית, המביא לידי אחות ישראל.

העליה הגדולה הבאה עלינו תחמיר את שאלת קיבוץ הגלויות ומיזוגן. בשאלה זו התייחסנו גם כשהיינו מתי מעט. מעתה היא מיסודי בעיותינו של בנין המדינה, טבעי הדבר שהעולה החדש עושה את צעדיו הראשונים בארץ בתוך חוג עולי ארצו, יודעי ארצותיו ושפתו. אך לפתח העדתיות רובצת סכנת ניצולם של יצירים וקנאות עדה בעדה, חלקן של עדות המזרח בארגוני הפורשים דיו ללמדנו פרק בהלכה זו, והן עד כה נתקלנו אך בקצה הבעיה, בממדיה המצומצמים של העליה. ואף זו: רמת ההשכלה משתנה לפי העדות וארצות-המוצא של העליה, סוגים שונים

הדיון בדמותו של הצבא העברי הנובנה, החישוב מאד לגופו, נתקע בויכוח על ה"אבטונומיה" של הפלמ"ח, ויכוח זה, המכה גלים בציבור הפועלים, מאפיל במידה מרובה על הדיון הרחב בביטחון הצבא בכלל. דברים טפלים המתלויים לויכוח מוסיפים לו לזית אירכבוד המקשה על ליבון הדברים, ומאידיך גיטא, שפע החיבה הנודע לחטיבה זו מכל שדרות העם, שיסודו במעשים גדולים, מציג את המשתתף בויכוח במצב פסיכולוגי של הנוגע בדבר של קדושה, והעובדה שמפלגה אחת בציבור הפועלים פרשה כנפיה על פלמ"ח אינה גורעת מן הקשיים, ונוסף על כל אלה: תלחישות מפה לאוזן, העוכרות את האויר רה ופוגעות במפעל כולו, במפלגות היריבות, במוסר, בנפש, בכירור מבחינה צבאית אינו ענין להדיטות, אך לשאלה גם צד חברתי-מדיני, ובירורו מותר לכל הדואג לתקנת חיינו המדיניים והחברתיים.

הכל מזדים בצורך שבפלוגות-המחץ, ד. בן גוריון, המוצג על ידי רבים היודעים את האמת ומתכוונים למרוד בה, כ"אויב" הפלמ"ח, הכריז במסיבה רבת-משתתפים, כי לדעתו פלוגות המחץ בצבא ישראל עודן בראשיתן, ויש להרבות כוחן, לגוון את כליהן, ולהתאימם לצרכים השונים של המלחמה ביבשה, באויר ובים, אין ערעור אלא על ההנחה, שפלוגות המחץ חייבות להיבדל מן הצבא, בפיקודן, בשירותי-עזר שלהן וכיוצא באלה, הויכוח בזה בלבד.

וכי מן הצורך להעתיך דברים ולהוכיח שהצבא לעולם אינו מופרש ומובדל מעניני החברה והמדינה, ואינו מטרה לעצמה? הריהו, קודם כל, מכשיר בידי המדינה, ואף זו אינה כוח נעלם, עוטה ערפל, אלא נושא אידיאות ואינטרסים. ואין צבא משקף את האינטרסים והאידיאות של הכוח המכוון את המדינה, ודאי, הבדל עמוק הוא מבחינת הצבא, בין מדינה דימוקרטית למדינה טוטאליטארית; אך יש להבדיל גם בין מדינה הקרויה דימוקרטית, ובה התגבשו שכבות סוציאליות שתפסו עמדות מנופולין בצבא או בתלקיו (בצי או בחיל-האויר), ובין מדינה דימוקרטית הבאה להניח יסודות לצבאה והדואגת שיהיה צבא עממי במלוא מובן המלה.

הגזרות מראש, כי תשעה קבים של כל הסגור לות הטובות נוטל חלק אחד, ובהכרח קטן, מן הצבא, וקב אחד כל הצבא כולו? הן טוב מזה כי ישופר האימון ויועמק החינוך ותוגבר רוח הקרב ברחבי הצבא עד שתהיה מורשת פלמ"ח לנחלת רוב־רובו של הצבא העברי. ומי יהיה הפוסק, כי צעיר אחד בישראל מקומו בפלמ"ח, בעל היעודים, הקולט בערי־סגולה, ואילו אחיו מקומו בחטיבה אחרת שהיא ממילא בדרגת־זול השוה לכל נפש? והן בפלמ"ח רבים הנערים והנערות אשר הגיעו אליו ללא כל הכשרה רוחנית, אשר את ההתישבות לא ידעו ופניהם לא אליה בבואם. ואם יש צורך בחטיבות של עידית כאלה — למה ייגרע חלקם של חיל־הים וחיל־האוויר? האמנם יתכן לקבוע לאור־ד"מים מטה ושירותי־עזר וסמלים מיוחדים לחלק אחד, "חלוצי", שדמו סומק יותר, בתוך צבא עממי ודימוקראטי, מבלי שהדבר יביא לידי גילויי פילוג מסוכנים בצבא המתחדש?

גזירת המציאות היא אחרת. היותנו עם קטן בתוך ים של עמים ושבטים, אשר מי יודע מתי יהפכו לנו לידידים, והיותנו ישוב קטן שתפקידו לרכז סביבו ולהטמיע בתוכו שבי־גולה במספר גדול ממנו עצמו, כל אלה מחייבים לעשות את הצבא כולו מכשיר רב־תנופה למילוי חובות אשר לא הוטלו על שום צבא אחר מעולם. מכאן ההכרח להדגיש את איכותו של איש־הצבא, את רמתו החינוכית, את אימונו הצבאי וציודו. כי ההוצאות העצומות לקליטת העליה, להתישבות ולפיתוח כלכלי מכל הסוגים, הנכונות לנו במשך שנים רבות, תצוינה עלינו קימוצים הכרחיים בהוצאות צבאיות. הן תצוינה עלינו אימון צבאי יעיל ושיטתי לכל המסוגלים לשאת נשק, שייקר או לדגל בשעת הצורך, ועם זה קיום גרעין צבאי קבוע שאימונו וציודו יהיו מן המעולים ביותר. צבא קבוע זה יהיה, בהכרח המציאות, מעין פלמ"ח, בנסיבות אלו האידאולוגיה של חטיבה נבחרת נעשית מופרכת עוד יותר.

אך יש עוד נימוק אחד, והוא נימוק רציני, כפי הטוענים לקיום הפלמ"ח כצלמו וכדמותו. מי לידנו יתקע כי מדינתנו תהיה מתקדמת תמיד וכי יצאם של העומדים בראשה לא ישיאם להשתמש בצבא לדיכוי המוני העם? ואף זו: אצל לא התפרק מנשקו, ויש כוחות בישוב המעונינים לקיימו ולחזקו, ולו גם במתחרת, האין טוב כי יהיו בצבא חלקים בעלי זיקה עמוקה יותר לתנועת הפועלים, שיערכו בשעת

של עבודת הצבא דורשים השכלה שונה, ועובדה זו עשויה להביא לידי השתלטותן של "עדות" מסוימות בתפקידים מסוימים (תותחנות, חיל־אוויר וכו'־ב). בתקופת־המעבר אין להמנע מתהיך ליד זה. הבא להוסיף או לקיים מחיצות יתרות בצבא אך מגביר את הפיצול השבטי.

עשירותנו בצורות התישבות, אשר שום תנועת פועלים אחרת אינה יודעת כמותה, יש בה ליקוי "טבעי" אחד, שאנו יודעים אותו מן הנסיון. לאנשי קיבוץ, וביחוד לנוער קיבוצי, נוח יותר להיפגש ולהיות בצותא עם בני קיבוץ, והוא הדין בצורות־חיים אחרות. ויש להיחשש מפני ריכוז יתר של בני צורת־חיים אחת בחטיבות מסוימות של הצבא. מן הראוי איפוא שמיבנה הצבא שלנו יסיר את הזרות בין צורות החיים השונות, תחת להעמיקה.

לדברי האהבה וההערצה לפלמ"ח ולתפקידו במערכות במשך כל שנות קיומו מצטרפים בכל לבם אלו מאתנו החושבים שהגיעה השעה כי הפלמ"ח ישללב ויתערה בתוך הצבא העברי, ללא מטה מיוחד, ללא שירותי־עזר נפרדים. לכך אין אנו צריכים כלל לעשות שקר בנפשנו. לא זר לנו הפלמ"ח. הורתו ולידתו היו בתוך מפלגת פועלי ארץ־ישראל, אבותיו, וכראשם אליהו גולומב, היו חבריה. ישובים שרובם חברי המפלגה שימשו בסיסים לו, ואם יחטט מישאו בתעודות ימצא את המתנגדים לפלמ"ח, מראשיתו ועד הימים האחרונים ממש, דוקא בין אלה שעשו את פלמ"ח קרנים לנגח בהן את המפלגה אשר הולידתו. הפלמ"ח עצם מעצמנו הוא ובשר מבושרנו — ודאי לא פחות מכל יחידה אחרת בצבא. לא בן חורג הוא, מנקודת־ראותה של מפלגת פועלי ארץ־ישראל. אך השאלה במקומה עומדת: האם גם במשפחה שנולדו בה עוד בנים, למזל, יש לנהוג כבן הבכור מנהג בן יחיד כל הימים, ולהוסיף ולהעניק לו דברים שהיו טבעיים בהיותו בן יחיד? האם קיום גוהג ומסורת שעבר זמנם לא יביא לידי שנאה וקנאה בתוך המשפחה, האם לא יקלקל גם את "הבן היחיד" מתוך פינוק־יתר ויזרע מרידות שבהרג־גשת "קיפוח" בלב השאָר?

התביעה האומרת כי גם בצבא עממי יש לטפח חטיבות המצטיינות ביתרון מסירותן, ברמ"תן האידאית ובכושר ביצוען, ותפקיד זה מוזמן לפלמ"ח מטבע ברייתו, ספק אם יש לה אחיזה. האמנם יש טעם הגיוני ופסיכולוגי בחלוקה

קים בציציותיו של כל מצטרף לחיל הזה, ואם בחייל פשוט ידקדקו פחות, בדרגות הפיקוד ידקדקו כחוט השערה. ישאו פנים לאיש הנאמן למפלגה, ולא דוקא למוכשר מבחינת הענין עצמו. הריכוז המפלגתי בחטיבה אחת יעמידה ממילא בניגוד לחטיבות אחרות. משהו מגילוי רוח זו כבר ראינו בעתון-פועלים המבי לייט דרך שיטה את הישגי הפלמ"ח על תשבון חטיבות אחרות בצבא, ומי יודע עד היכן נגיע בקנאות חטיבות זו. היא לא תרבה תכמה — אך תרבה דימורליזציה, על כל תוצאותיה הגורר ליות למדינה ברגעיה הכרעה.

הזיקה המפלגתית האפסכולוסיבית בכוחה לעשות שמות בחברה החיילית. אילו היו "הת" נועה לאחרות העבודה" ומפלגת השומר הצעיר מאוחדות לפני שנים מספר — בימי ההאבקות עם שלטון המנדט — והויכוח על "המאבק" היה מתנהל בחוץ המפלגה כאשר התנהל בין שני החלקים בטרם התאחדו, נקל לשער מה גדולה הייתה פעולתו המזיקה של ויכוח זה על חטיבה, הנתונה להשפעה ניכרת של מפלגות אלו, על רוחה וכושר פעולתה. הצבא אינו אלא זרועו של העם המאורגן במדינתו. שום דימוקראטי סיה מאורגנת לא תוכל להשלים לסידור המוסר חלק מסוים מן הצבא מלכתחילה למרותה של מפלגה מסוימת, לא בדרך השפעה אישית-רעיונית, על ידי חינוך המותר במשטר דימוקראטי, אלא בדרך סטרוקטוראלית, עפ"י בנין החטיבה המבטיח את השפעת המפלגה.

במציאותנו המיוחדת יש לדברים אלו משמך עות חמורה ביותר. מדינתנו אינה ברייה סטאטי, היא מתהווה ומתחדשת יום-יום. רוב אזרי חיה עודם מחוץ לגבולותיה — בארצות פוזרי היהודים. מפלגותינו פועלות גם בארצות הגולה. מונופולין מפלגתי על חטיבה מסוימת יביא לידי כך שהמפלגה תחנך את הנוער בגולה לחטיבת צבא מסוימת כשם שהיא מהנכת אותו לצורת חיים בהתישבות. הנוער הזה לא ידע עוד את הצבא העברי אלא את "החטיבה". הטוען כי המפלגה הנדונה היא מנאמני המדינה ובונה, אמת ידבר, אך דעתו וראייתו קצרה. וכי יכולה — ורשאית — מדינה להפלות בין אזרח לאזרח ובין מפלגה למפלגה? המותר למפלגה אחת יותר ממילא למפלגות אחרות — ומפלגת אצ"ל בכלל לן. והתוצאות מי לא ישרון?

אבל גם שכרה של המפלגה עצמה יצא בהפסדה. קיום חטיבה צבאית מפלגתית דורש

מבחן לדמות המדינה? נימוק זה, כשהוא לעצמו, מדבר ללב פועלים רבים הנושאים בלבם את יעוד המהפכה החברתית, אלא שאינו עומד בפני בקורת רצינית. אם הפלמ"ח יהיה אך הוא לבדו נושא היעוד החברתי בתוך הצבא, הרי יש בדבר זה עצמו כדי לחתום את הצבא כולו בגוש פנקת של כלליות אפורה, חסרת צורה ותוכן, חברתית ומוסרית. ואף זו: עשיית האידיאל החברתי מונופולין של חטיבה אחת, תחת הנחי לתו לצבא כולו, לא רק תחטא לדמות הצבא; היא תתן צידוק לקיום חטיבות בצבא, המכוונות למלחמה בשינוי סדרי החברה, חטיבות, שלהלכה תקבלנה את מרות המדינה והמפקדה העליונה, ולמעשה תהיינה, בעצם קיומן, סכנה למדינה. עלול לקום לנו, איפוא, צבא, שיש בו פלמ"ח פועלי וחלוצי מזה, אצ"ל, מקלט לריאקציה, מזה, ובאמצע צבא סתם, מעין הזרם הכללי ברשת בתי-הספר של כנסת ישראל. לא קשה לשער, כי בסופו של דבר עלול מספר הצבאות להיות כמספר המפלגות בישראל. מה פירושה של מגר מת-התפתחות זו למדינה העברית — על כך אין מן הצורך להרבות דברים.

אמנם יש שעות שתנועה מהפכנית מעונינת בהרס הצבא מבפנים כדי להחיש התפוררותו של שלטון נחשל וכדי למשוך את החיילים לצד המהפכה. האמנם עומדים אנו ב"סיטואציה מהפכנית" מעין זו? תפקידי קיבוץ הגלויות והת-ערוותן בארץ, הקמת האומה וחינוכה ברוחו של הגרעין אשר יסד את המדינה והביאנו עד הלום, אינם תפקידיהם הניתנים להתגשם מתוך מהפכה בכוח-הזרוע. מיטב המרץ של תנועת הפועלים מן הדין שיושקע לא במחשבת-סרק על "כיבוש השלטון", אלא בחישול הכלים לכיבוש נפש העם כולו. הטבעת חותמה של תנועת הפועלים על הצבא הוא הכרח חיוני לא פחות מן הצורך בהטבעת חותמה על היצירה ההתישבותית. אך הדבר לא ייעשה על ידי הסתגרות אריסטוקראטי, סיה, אלא על ידי השרשת רוח היצירה והמלחמה של תנועת הפועלים, כיסוד האומה, בצבא על כל חלקיה.

זיקתו של חלק מהצבא למפלגה מסוימת סכנה רבה בה גם לחלק גם לצבא כולו גם למפלגה. זיקה מעין זו הן מגבילה מראש את חיל-המילואים לאותו חלק בחוג חבריה של המפלגה, נוצרת בו אוריה שקשה לחיות בה לאדם שאין לבו שלם עם קו המפלגה. מרצון או שלא מרצון, בהוראה חשאית או גם ללא הוראה, יהיו בוד-

למחרת נסעתי יחד עם בת־משק, חברת פלמ"ח, ובפיה דברי תהילה והערצה ללא גבול לחטיבתה דבריי ביטול פסקני ליחידות הצבא האחרות ליד לטרון, הפרטים שסיפר יום קודם לכן החבר שבא מן החזית השלימו את בקרתה הקטלנית של החברה הזאת. מדבריה חסרה רק הסיפא מסיפורו שלו — וממילא חסרה הראיה הכוללת של התמונה כולה.

אותו יום נודמנתי למסיבה שבה מסרו אנשי ירושלים על המערכה בעיר זו. קשים היו הדברים, אך בין השאר נאמר שם כי מערכת לטרון הצילה את ירושלים. שלושה רבעים מן התותחים שהרעישו יומם ולילה את ירושלים הועברו ללטרון ויהודי ירושלים נשמו לשעה. במקרה נצטרפו שלושת הסיפורים יחד והיו בעיני כשלי" מות אחת. ושאלות נקרו במוחי: מי יודע מה היה אותו גודד במערכת לטרון יכול לפעול אילו היו בו מגין גדול של חיילים מנוסים מאנשי פלמ"ח? ומה היתה רוחו אילו היו שם יותר מאנשי ההת־ישבות הרבים שבפלוגות פלמ"ח? ומצד אחר — מה היו הישגיהן של היחידות המאומנות יפה לולא השתערו גם הגדודים המאומנים פחות, אשר אך זה הגיעו לצבא? כלום הכרח הוא שנחנך את הנוער שלנו לראייה חד־צדדית, ליהירות של מובחרים, תחת לחנכו לסולידאריות דימוקרטית, לאחוות אחים, לרוח משמעת של עם עובד ונלחם?

טיפוח שקוד, מתמיד, ומטבע הדברים יתפוס טיר פוח זה מקום מרכזי בחיי המפלגה. מצבנו יחייב עוד במשך שנים רבות וגם בימי שלום, את הריכוז בעניני ההגנה. עובדה זו תקנה לאנשי הצבא שבתוך המפלגה שליטה יתרה על המפלגה כולה. אף הנוער המתרכז מסביב למפ"לגה, ושימשך מאליו לחטיבה הצבאית המיוחדת, זו שהמפלגה קושרת לה כתריום, עפ"י טבע הדברים, יתרחק בהכרח ממפעלי חלוציות שחשיבותם אינה פחותה מהצבא עצמו. ודאי, אף אדוקי הסידי האבטנומיה של פלמ"ח אינם רוצים בכך, אך לדברים הגיון משלהם.

הרי דוגמה. בראשיתה של הפוגה ראשונה חזר חבר הקיבוץ לשעות מספר הביתה. החבר, איש הגנה ותיק, עשה בתפקיד אחראי בחזית לטרון. בספרו במסיבת חברים קטנה על הרפת־קאותיו בחזית לא מנה מעשי גבורה של חיילים. אלא תיאר את מקומות־התורפה, את מיעוט ההכ־שרה, המחסור בדברים אלמנטריים; בין מאות חברי גודדו לא היה אף איש מן ההתישבות זולתו. שקענו בעצבות. וכששאל אחד החברים: האמנם התמונה קודרת כל־כך? נעץ בו המספר זוג עינים תמהות: האמנם קודרת התמונה אשר תיארתי? והרי זה צבא שנולד בן־לילה, שקפץ מן המחזרת למערכה גדולה וכבדה למול שפעת נשק וחיילים מאומנים, והן עמד הצבא בפני כל אלה — ומה לכם כי נעצבתם?

אם אשכחך ירושלים תשכח ימיני כי ירושלים הוא עצם ועיקר מעלת העולם. ודבר שאינו עיקר ועצם יש בו חסר והסתלקות — אבל דבר שהוא עיקר אין שכחה בדבר...

מן המבואר כי גלות ישראל וחורבן בית קדשנו ותפארתנו הוא שינוי בסדר העולם, וידוע כי הדבר שהוא יוצא מסדר העולם, והוא בשינוי, אין קיום לו רק לפי שעה...

ומעתה תוכל לדעת כי בלתי טבעי הוא הגלות לעמוד האומה היחידה שלא במקומה המסודר לה. ואם יש שינוי בסדר המציאות הוא לפי שעה בלבד ולבסוף יחזור אל סדר שלו.

יהודה ליוואי ברי' בצלאל (המהר"ל מפראג) בספרו נצח ישראל